אַלטער קאַציזנע

שדימלעך

ייִדישע גבֿירישקייט קאָן נישט לאַנג אָנהאַלטן. דאָס איז אַן אַלטער כּלל. אָבער די פּאָדלאַסקיס זענען געווען אַן אויסנאַם און דאָס האָט לײַטן די אויגן געשטאָכן. ווי קומט עס, אַז ייִדן זאָלן זײַן גבֿירים-אַדירים נאָך פֿון זיידן און פֿון עלטער-זיידן? מסתּמא איז דאָ עפּעס נישט גלאַט, נישט בדרך הטבע, האָבן טאַקע זקנים געוווּסט צו דערציילן אַ פֿײַנע געשיכטע וועגן דער גבֿירישער משפּחה פּאָדלאַסקיס, אַז זיי האָבן שוין כּמעט אַליין אין איר געגלייבט.

אַ מאָל, אַ מאָל, נאָך אין נאַפּאָלעאָנס צײַטן, האָט געוווינט אין אַ שכנישן דאָרף אַ ייִד – אַ קרעמער, אַ גרויסער אָרעמאַן. האָט ער געקויפֿט בײַ אַ גוי אַ זעקל אַרבעס. געקומען אַ גוי מיט אַרבעס – האָט ער עס געקויפֿט אין גלײַכן געלט. הייסט ער דעם גוי אַראָפּשטעלן דאָס זעקל אַרבעס אין קראָם און אַליין נעמט ער אַראָפּ אַ מעסטעלע אַרבעס אָפּצוקאָכן לכּבֿוד שבת. דער גוי איס שוין לאַנג אַוועק זײַן וועג, עס קומט שוין באַלד אָן דער הייליקער שבת אויף דער וועלט און דער אַרבעס קאָכט און קאָן זיך נישט אָפּקאָכן. אפֿשר צום צענטן מאָל שעפּט אָן דעם קרעמערס טאָכטער פֿון גרויסן טאָפּ מיטן הילצערנעם לעפֿל, בלאָזט אויס, פּרוּווט צעקײַען – וואָרע שטיינדלעך.

– טאַטע, וואָס פֿאַר אַ אַרבעס האָסטו געקויפֿט? נאָך פֿון מלך סאָביעסקיס צײַטן, אַוודאי!

– אַ גנבֿ אַ גוי! – קלאָגט זיך דער ייִד – אויסגענאַרט מײַנע אָרעמע פּאָר גראָשן און גיי שיט אים זאַלץ אויפֿן עק. און פֿאַר כּעס כאַפּט ער דעם זודיקן טאָפּ אַרבעס און גיסט אויס פֿאַר דער טיר. וואָס דען? אין טשאָלנט וועט ער זיי פֿאַררוקן?

ערשט – עס גיט אים עפּעס אַ בלאַנק פֿאַר די אויגן, דעם ייִד. די אויסגעגאָסענע אַרבעס בלאַנקען. ער בייגט זיך אָן, ער הויבט אויף אַ פּאָר. ער איז מבולבל. דאָס זענען נישט קיין אַרבעס – סאַמעראָדנע פּערל. לויפֿט ער, דער קרעמער, צום זעקל אין קראָם, בינדט אויף – אויך פּערל.

– שׂרה! שרײַט ער צו דער טאָכטער – שׂרה! פֿאַרמאַך די לאָדן, גיכער! פֿאַרמאַך די טיר!

מיט וואָס פֿאַר אַ געמיט דער ייִד איז מקבל שבת געווען, קאָנט איר אײַך שוין פֿאָרשטעלן. פֿון סידור האָבן זיך געשאָטן שורות שוואַרצע פּערל, פֿון סידור האָט אַרויסגעקוקט דער גוי. עפּעס אַ מאָדנער גוי מיט קאָלטענעס. ווי האָט ער עס פֿריִער נישט באַמערקט, וואָס פֿאַר אַ גוי דאָס איז?

און אָט קלאַפּט מען שוין אין די לאָדנס. אָט זעצט מען שוין אין דער טיר. דער ייִד ענטפֿערט נישט. ער קלאַפּט מיט די ציין. ער האָט דען ציין? בײַ אים זענען פּערל אין מויל.

שׂרה האָט פֿאַר שרעק אײַנגעגראָבן איר ליכטיק פּנים אין קישן אַרײַן.

און אָט קוקט שוין אַרויס דער גוי נישט פֿון סידור, נאָר פֿון געעפֿנטן אויוון. מען האָט אים נישט אַרײַנגעלאָזט דורך דער טיר, דעם גאַסט, איז ער געקומען דורכן קוימען. ער קוקט פֿון אויוון אַרויס און שמייכלט, שוואַרץ, ווי אַ רוח, אין סאַזשע אויסגעשמירט און פֿון זײַן ברייטן מויל בלאַנקען די ציין – פּערל.

– דו ווילסט מיך טאַקע נישט אַרײַנלאָזן?

און אַ שפּרונג און אַ קלאַפּ, ווי מיט פֿערדישע קאָפּיטעס, און ער שטייט שוין אין שטוב.

דאָס היטל האָט ער איבערגעלאָזט אין קוימען און דעם פּעלץ טראָגט ער אויף דער לינקער זײַט. און עפּעס קלאַפּט זיך בײַ אים פֿון הינטן וואָס שטעקט פֿון אונטערן פּעלץ אַרויס, קלאַפּט זיך אָן דר'ערד מיט תּקיפֿות און מיט רוגזש, ווי מען קלאַפּט מיטן פֿויסט אין טיש אַרײַן.

– שוין זאָלסטו מיר אָפּגעבן די אַרבעס, דו הערסט? ס'איז נישט מײַן זעקל אַרבעס, ס'איז דער באָבעס זעקל אַרבעס. די באָבע האָט פֿאַר די האָר מיך אַרויסגעוואָרפֿן, איך זאָל ברענגען די אַרבעס צוריק.

נעמט זיך אָן דער ייִד מיט גוווּרע און צעלאַכט זיך:

– פֿאַרקויפֿט איז געקויפֿט! –

שרײַט דאָך יענער:

– מקח-טעות!

ענטפֿערט אים דער קרעמער:

– טעות גוי – מותּר – און לאַכט אים אין פּינצטערן פּרצוף אַריַין. פֿון וואַנען האָט זיך צום ייִדן גענומען אַזאַ אײַנשטעלעניש איז טאַקע חידושים. אָבער דער ייִד גייט נאָך ווײַטער:

– הנה, זאָלסט וויסן, אַז שבת פֿיר איך נישט קיין מיסחרים. און נאָך שבת, אַז דו וועסט אַראָפּקומען וועל איך ערשט מיט דיר לערנען בלק. און דײַן באָבען זאָלסט איבערגעבן – נאַ, אָט אָ דעם כּתבֿ.

און, פֿאַרגעסן, אַז ס׳איז פּראַיַיטיק צו נאַכט, גיט ער אַ ריס אַראָפּ פֿון דער וואַנט איבערן בעט אַן אַלטן שיר-המעלות, וואָס איז דאָ געהאַנגען קרובֿ אַכצן יאָר, פֿון דער צײַט ווען זײַן ייִדענע, עליה השלום, איז דאָ געלעגן מיט שׂרהלען אין קימפּעט.

– נאַ! זע! קענסט עבֿרי? מכשפּה לא תּחיה, לא תּחיה מכשפּה...

דער שוואַרצער פּאַרשוין האָט זיך מיטן קאָפּ אָן דר׳ערד אַ זעץ געטאָן, ווי אַ פּינצטערער זאַק.

– לאָז אָפּ! לאָז אָפּ! שעלט נישט מײַן באָבען!

און ערשט איצט, רחמנא לצלן, איז געוועזן צו זען, וואָס בײַ אים פֿון הינטן, פֿון איבערגעקערטן פּעלץ האָט אַרויסגעשטעקט פֿאַר אַ שווײַנדל.

אין אַ ווײַלע אַרום איז ער פֿאַרקראָכן אין אַ ווינקל, ווי אַ קאַץ.

– גוט – האָט ער געזאָגט, איך שענק דיר די אַרבעס, אָבער אַהיים קאָן איך שוין נישט גיין. איך טאָר פֿאַר דער באָבען די אויגן נישט ווײַזן, איך בלײַב דאָ בײַ דיר.

– וואָס הייסט עפּעס בײַ מיר? – און דער ייִד איז פּלוצלונג בלאַס געוואָרן, אָפּגעפֿאַלן דער קוראַזש. עס קלאַפּן אים די ציין אין מויל – פּערל.

דער גאַסט אָבער זיצט שוין בײַם טיש, בײַ די חלות. ער פּאַטשעט מיט די לאַפּעס אָן ווײַסן טישטעך – און דער טישטעך איז שוין באַדעקט מיט אָפּגעשטעמפּלטע שוואַרצע הענט. די ליכט ציטערן.

– איך בלײַב דאָ בײַ דיר, בײַ דיר אין שטוב. איך וועל זיך מיט דיר מתחתן זײַן. כ׳וועל נעמען פֿאַר אַ ווײַב דײַן שׂרהלען.

שׂרהלע האָט אַרויסגעלאָזט אַ קוויטש, דער ייִד – אַ געשריי. דער גאַסט האָט זיך צעהירזשעט, די ליכט האָבן זיך פֿאַרלאָשן. די חלות זענען אַרויסגעפֿלויגן פֿון אונטערן טישטעכל און אַרומגעשוועבט איבערן פּינצטערן

צימער, ווי די צוויי ווײַסע טויבן, נע ונד. ס'האָט זיך געטאָן חושך. אָבער, ווײַזט אויס, אַז דער קרעמער מיטן בעל-דבֿר זענען צווישן זיך דורכגעקומען און געשלאָגן בלאַט. אַ שפּילכעלע – אַ זאַק פּערל!...

אַזוי האָבן דערציילט זקנים די געשיכטע פֿון דעם פּלוצלונגן גבֿירישן אויפֿקום פֿון דער משפּחה פּאָדלאַסקי מיט יאָרן צוריק. די משפּחה איז זיך צעוואַקסן און די געשיכטע האָט זיך געשטאַרקט. די פּאָדלאַסקיס מיט זייער עשירות, מיט זייער הנהגה, מיט זייער יעדן נײַעם דור זענען מיט דער געשיכטע אַלץ מער זיך צונויפֿגעוואַקסן. אין דער געגנט ווײַט אַרום האָט מען זיי גערופֿן נישט אַנדערש ווי די שדימלעך.

און די שדימלעך האָבן אויפֿגעבויט זייער ייִשובֿ אויף יענער זײַט טײַך, הינטער דער שטאָט ליאַסאָווע. פֿון דאַנען שטאַמט עס דער בײַנאָמען פּאָדלאַסקי. דער ייִשובֿ איז זיך צעוואַקסן אין אַ רײַך שטעטל מיט גערטנער, מיט פּריצישע מויערן, מיט מילן און מיט טאַרטאַקעס אַרום, איבער דעם טײַך איז אויסגעוואַקסן אַ מעכטיקע בריק אויף ריזיקע פּאַליעס, וואָס פֿון ווײַט פֿלעגט מען פֿאָרן אויף חידושים זי אָנקוקן און נישט פֿאַרשטאַנען אויף וואָס זי האַלט זיך. זי האָט אינגאַנצן נישט געהאַט קיין אָנשפּאַר אין דער מיט און איז דאָך געווען אײַזן-שטאַרק. ווײַזט אויס, אַז אויך צו דער בריק האָט דער טײַוול צוגעלייגט אַ האַנט. אָבער אין דעם רײַכן שטעטל האָט קיין זײַטיקער, אחוץ דער פֿאַרמערטער משפּחה פּאַדלאָסקי נישט געוווינט. זיי האָבן פֿײַנט געהאַט צו מישן זיך מיט זײַטיקע. און די שׂנאה איז אַריבער אויך אויף שידוכים פֿון דער פֿרעמד. די פּאָדלאַסקיס זענען געווען שטאָלצע, פֿאַרריסענע נגידים. געהאַלטן נאָר פֿון אייגענעם ייִחוס און אייגענער עשירות און זיך מתחתּן געווען נאָר מיט אייגענע. קאַרג זענען זיי נישט געווען. געשאָטן מיט נדבֿות פֿון דער ברייטער האַנט. ווײַזט אויס, די גאַנצע קאַרגשאַפֿט זייערע איז נאָר אַרײַן אין דער מורא, אַז זייערע גרויסע פֿאַרמעגנס זאָלן נישט פֿאַרפֿרעמדט ווערן. און אפֿשר האָבן זיי געהאַט אַ שטר אַזאַ מיטן ערשטן בעל-דבֿר, אַז קיין זײַטיקע שידוכים זאָלן זיי נישט טאָן. סײַ ווי סײַ דאָס נישט-גוטע בלוט פֿון דעם ערשטן שידוך זייערן האָט זיך אָנגעהויבן אַרויסצוּווײַזן אַלץ מער און מער. מאָדנע מענטשן זענען געוואַקסן בײַ די שדימלעך. עס האָט בײַ זיי פֿאַרפֿעלט דער געוויינלעכער מין מענטש. זיי האָבן געהאַט גראָטענע קינדער, מיידלעך און ייִנגלעך, וואָס האָבן אויף מײַלן ווײַט געשעמט נישט נאָר מיט זייערע שיינקייט, נאָר אויך מיט זייער חכמה. און זיי האָבן געהאַט קינדער מיִאוסקייטן אַזעלכע, וואָס שוואַנגערע פֿרויען אין ליאַסאָווע האָבן מורא געהאַט אין גאַס אַרויסצוגיין, אַז אַזוינס זאָל זיי נישט אַנטקעגן קומען. און ווײַבער – גרויס ווי דע דעמבעס און ווײַבער מיט וואָנצעס און מיט אַ מאַנסבילשן קול. און מענטשלעך קליינינקע מיט לאַנגע הענט און גרויסע שטערנס, און הויכע דאַרע מאַנספּאַרשוינען מיט שטערנס פֿאַרוואַקסענע, אָן אַ סימן באָרד און

וואָנצעס. דאָס זענען אַלץ געווען די שדימלעך. אָבער די שיינע פֿון צווישן זיי זענען געווען שיין מיט אַלעמען. ס'איז געווען די אויגן נישט אָפּצורייַסן פֿון זייערע שאַרף-געטאָקטע גרויסע פּענימער. קוקנדיק אויף אַזאַ פּנים האָט זיך געוואָלט אויסשרייַען: אָט אַזוי באַדאַרף אויסזען אַ מענטשלעכע נאָז! אָט אַזעלכע באַדאַרפֿן זייַן מענטשלעכע ליפּן, אויגן, ברעמען! פֿאַרוואָס זענען אַלע מענטשן נישט אַזוי! און עס האָט זיך שוין געדאַכט, אַז אין די פּנימער ליגט מער כּישוף, ווי שיינקייט. און אַז מ'האָט לאַנג אויף זיי געקוקט איז געוואָרן אומהיימלעך. ווייַל מען האָט געפֿילט – מען קאָן זיך נישט אָפּרייַסן. און דאָס דאָזיקע געפֿיל פֿון נישט קאָנען זיך אָפּרייַסן האָט נישט ווייניק עגמת-נפֿש פֿאַרשאַפֿט דער שטאָט ליאַסאָווע. און אומגליקן אפֿילו.

מען דערציילט וועגן גטן און דיבוקים, רחמנא-לצלן, צוליב די שדימלעך, וואָס ייִדישע טעכטער פֿון ליאַסאָווע און דער אומגעגנט זענען פֿאַרכּישופֿט געוואָרן פֿון זייערע פּנימער. און אַז דער אַלטער פּריץ פֿון זאַצישיע האָט זיך אַרייַנגעשאָסן אין קאָפּ אַרייַן צוליב אַ שיינער שדיכע איז אויך אַ באַוווּסטע זאַך. יאָ, ווער עס האָט געהאַט צו טאָן מיט זיי, מיט די פּאָדלאַסקיס, האָט געציטערט פֿאַר זייער שיינקייט, פּונקט ווי פֿאַר זייער מיִאוסקייט, געוויַכט פֿון זייער גוטסקייט, אַזוי ווי פֿון זייער אַכזריות.

ווייַל ווי אין שיין און מיִאוס האָט געפֿעלט בייַ זיי די מאָס, אַזוי האָט זי אויך געפֿעלט בייַ זיי אין גוטס און שלעכטס.

וועגן איינער פֿון די שדיכעס, – אַ ייִדענע מיט וואָנצעס (זי איז, דאַכט זיך, געווען בערל פּאָדלאַסקיס אַן עלטער-באָבע) דערציילט מען, אַז דאָס איז געווען אַ ווייַבל – אַ קאָזאַק, איין סוחרטע אין דער וועלט. דער מאַן אירער האָט געהאַט דאַרינקע הענטעלעך, דינינקע פֿיסעלעך און אַ גרויסן שטערן. ער האָט געקענט טויזנט בלאַט גמרא אויף אויסנווייניק און איז געווען אַ שותק, אַ שווייַגער, אין דער ווייַבס געשעפֿטן זיך נישט געמישט. ווער זשע האָט איר געהאָלפֿן אין די מיסחרים? פֿאַרשטייט זיך די פֿייַנע קרובֿים אירע נאָך פֿון ערשטן זיווג, די לאַפּיטוטן. ווייַל דער בעל-דבֿר, זאָגט מען, האָט אַרייַנגעשריבן דעם קרעמער אין נדן נישט נאָר דעם זאַק פּערל, נאָר זייַנע ברידער און גליד-שוועסטערקינדער האָט ער אַוועקגעשענקט צו די פּאָדלאַסקיס פֿאַר אייביקע קנעכט. זענען זיי געשטאַנען, די שיינע קרובֿים, בייַ איר איבערן קאַרק, בייַ דער ייִדענע מיט די וואָנצעס. מחותּנתטע! גיט אונדז אַרבעט! עס האָט געברענט אונטער זייערע הענט. איז די ייִדענע זיך מישבֿ: זי דאַרף שוין נישט זייערע טריפֿהנע הילף. זי האָט שוין, ברוך-השם, פֿון כּל-טובֿ. אָבער אָפּמאַך איז אָפּמאַך. לאַפּיטוטן מוזן אַרבעטן. לאָז זיי גיין ליידיק, קאָנען זיי נאָך, חס-ושלום, עמעצן שעדיקן. ווער ווייס? אפֿשר אונטערצינדן די שטאָט. האָט זי זיי אַוועקגעשטעלט ציילן מאָן. בערג מיט מאָן האָבן זיי איר אויסגעציילט אין איינציקע קערנדלעך. און אמת איז

אמת, די געגנט, האָט אויפֿגעלעבט. אַז די לאַפּיטוטן זענען פֿאַרנומען בײַם צײלן מאָן, קאָנען זיך ייִדן פֿאַרנעמען מיט זייערע געשעפֿטן און עס גייט זיי כּשורה...

אָט די דאָזיקע סוחרטע, די באָבע מיט די וואָנצעס – דערציילט מען – איז אויף די עלטערע יאָרן אַרײַנגעפֿאַלן אין אַ מיחוש פֿון גוטסקייט. גוט צו גוט איז דאָך נישט גלײַך. מען באַדאַרף דאָך נישט אַרויסווײַזן דעם נגידישן אונטערשלאַק. נאָר איצט, אַז די זקנים דערציילן דאָס, שפּײַען זיי פֿאַר אויפֿרעגונג.

וואָס האָט זי געטאָן? נישט מער, נישט ווייניקער, זי האָט גענומען אירע דרײַצן בײַטשן פּערל, וואָס יעדער פּערל איס געווען די גרויס ווי אַ שפּאָרער אַרבעס, געגאַנגען איבער די דערפֿער און פֿאַרטיילט פּערל צו די פּויערים. ווען דרײַ פּערל, ווען פֿינף פּערל – אויסגעטיילט. טפֿו! עס קערט צו דער גאַל! און אַז עס האָבן זיך אויסגעלאָזט די פּערל (דרײַצן בײַטשן!) האָט זי זיך גענומען צו פֿאַרטיילן די זילבערנע כּלים....

האָט איר, הייסט עס, אַ בײַשפּיל פֿון זייער גוטסקייט.

און געווען ווידער אַ פֿעטער יקותיאל פּאָדלאַסקי (אַז די ערד זאָל אים אַרויסוואַרפֿן!), איז דאָס געווען שוין איין מאָל אַ פֿעטער. (אין וואָס פֿאַר אַ קרובֿהשאַפֿט ער איז געווען צו בערלען קאָן איך, אסור, נישט זאָגן. סײַ ווי סײַ, אַלע פּאָדלאַסקיס זענען געקניפּט און געבונדן מיטאַנאַנד).

האָט דער דאָזיקער פֿעטער יקותיאל געהאַט אַ טבֿעלע, ווי, להבֿדיל, אַבֿרהם-אָבֿינו, צו זיצן בײַ זײַנע געצעלטן און אָפּוואַרטן אָרעמע-לײַט. צום טיש, וואָס אמת, פֿלעגט ער זיי נישט פֿאַרבעטן, דערפֿאַר אָבער פֿלעגט ער שענקען פֿײַנע נדבֿות. וואָס שייך – שענקען! אַז גאָלד וואַלגערט זיך ממש אין דער בלאָטע. קום און נעם. געווען בײַ אים אַן אײַזערנער פּאַרקאַן, צווישן איין פּרענט און צווייטן קוים די האַנט אַרײַנצושטעקן. האָט דער נגיד נאָך געהייסן די אײַזערנע פּרענטן אַרומוויקלען מיט שטעכערס פֿון דראָט. און אויף יענער זײַט פּאַרקאַן האָט ער אויסגעשאָטן גאַנצע און האַלבע אימפּעריאַלן, ווי צום טריקענען אויף דער זון. נעמט, קינדערלעך! וואָס איר וועט אַרויסציִען – איז אײַערס! האָבן גאַנצע טעג פֿאַרן פּאַרקאַן זיך געשטופּט קבצנים מיט קינדערלעך. צו וואָס – קינדערלעך? ווײַל אַ קינדיש הענטל וועט זיך גיכער אַרײַנבאַקומען צווישן די פּרענטן און שטעכערס. און דער פֿעטער יקותיאל איז געזעסן בײַ זײַנע געצעלטן און צוגעזען, ווי קינדישע הענטלעך ווערן צעבלוטיקט, זיך ציִענדיק צום גאָלד. און ער האָט געלאַכט.

– וואָס דען האָט איר געוואָלט, קינדערלעך? אַזוי גרינג זאָל עס אײַך אָנקומען? די צײַט גייט זיך איר גאַנג. די שדימלעך האָבן זיך פֿאַרמערט און

זיך צעשפּרייט איבער דער וועלט. אין דער געגנט פֿון ליאַסאָווע זענען שוין גאָר ווייניק פּאָדלאַסקיס פֿאַרבליבן. אָבער די לעגענדע וועגן זייער אויפֿקום און הנהגה האָט נאָך אָנגעהאַלטן פֿעסט. און אַז מיט צען יאָר צוריק איז אָנגעקומען בערל פּאָדלאַסקי, דער סיבירניק, און גענומען באַלעבאַטעווען אין זײַן טאַטנס גרויסע מאַיאָנטקעס און אַרויסגעלאָזט אַ קול-קורא: קומט, ייִדן, ווער עס וויל! לאָמיר אַרבעטן צוזאַמען און מאַכן אַ לעבן בשותּפֿות – איז געוואָרן אַ פֿריילעכער געמורמל:

– אַהאַ! די עלטער-באָבע האָט זיך אין אים אָפּגערופֿן. די טריפֿענע שדישע גוטסקייט. יענע האָט צעטיילט אירע פּערל (דרייַצן בייַטשן!) און דער גייט פֿאַרטאַכליעווען דעם טאַטנס מאַיאָנטעק!

בערלען איז אָנגעקומען נישט שווער אַרייַנצונאַרן צו זיך די ערשטע פּאָפּציק ייִדישע משפּחות, אָבער ווען אין דער געגנט האָבן זיך פֿאַרשפּרייט גרוסן פֿון פּאָדלאַסקיס נייַשטעטל, אַז אין שטעטל און אין דער הוטע אַרבעט מען שווער און ביטער, אַז חוץ דער אייגענע מלאכה דאַרפֿן נאָך ייִדן פֿלאַנצן גערטנער, אַז ייִדן – ווי געשריגן – דאַרפֿן אין איינעם מיט די פּויערים קריכן טריקענען זומפּן – דאַן האָט מען זיך געכאַפּט אין דעם ביטערן טעות.

נישט די עלטער-באָבע מיט די וואָנצעס האָט זיך אָפּגערופֿן אין בערל דעם סיבירניק, נאָר דער באַרימטער פֿעטער יקותיאל (אַז די ערד זאָל אים אַרויסוואַרפֿן).

ער האָט אַ זאָג געטאָן: נעמט, קינדערלעך, און אַליין האָט ער געמאַכט אַ דראָטענעם פּאַרקאַן. און ער לאַכט, דער סיבירניק.

– וואָס דען האָט איר געוואָלט? אַזוי גרינג זאָל עס אייַך אָנקומען?

אַן אַנדערער אויף זייַן אָרט וואָלט שוין לאַנג אויפֿגעגעבן אַלע ברייטע פּלענער און פֿונאַנדערגעלאָזט דעם חדר. בערל האָט אָבער געשטאַמט פֿון די שדימלעך. און ווי זיי האָבן נישט געהאַט קיין מיטן צווישן שיין און מיִאוס, גוט און שלעכט, אַזוי האָט זיי אויך געפֿעלט דער מיטן צווישן ווייכקייט און עקשנות. בערל האָט געהערט צו די עקשנים פֿון די שדימלעך, ער האָט זיך אייַנגעגעבן אין פֿאָטער זייַנעם און די דאָזיקע מעלה זייַנע האָט אים געגעבן צו פֿילן איר אמתן טעם נאָך אין די קינדערשע יאָרן. ס'איז נישט מעגלעך געווען, אַז דער אַלטער זאָל אים נאָכגעבן, ווי צוויי מילשטיינער האָט זיך געריבן זייער עקשנות איינע אָן דער אַנדערער און נישט איין מאָל פֿלעגט דער אַלטער אויסשרייַען אין שרעק:

– ווי צו מייַנע יאָרן! דאָס וואַקסט דאָך אַ בלוטיקער שׂונא אויף מייַן קאָפּ! אַן עלטערן ברודער האָט בערל געהאַט אַ הויכן און אַ דאַרן, אַ געניאַלן בעל-

חשבון, אָבער אַ ייִנגל אַ שמאַטע. אָן אַ ווילן, אָן אַ כאַראַקטער. דער איז דאָס געווען דעם טאַטנס שיַינדל. מיט אים פֿלעגט זיך דער אַלטער באַרימען פֿאַר די אומצאָליקע געסט, סוחרים, רבנים און, להבֿדיל, גענערעלער (נאָך פֿון דער טערקישער מלחמה, ווען דער אַלטער האָט פֿאַרדריַיפֿאַכט זיַין פֿאַרמעגן האָט ער געפֿירט אַ גוט-פֿריַינדשאַפֿט מיט אַ פּאָר דעמיסיאָנירטע גענערעלער). פֿאַר די געסט פֿלעגט דאָס אויסגעצויגן, דאַר בחורל דאַרפֿן באַווייַזן זיַין בקיאות אין חשבון אין כּפֿל און חילוק פֿון ריזיקע צאָלן און בראָכצאָלן. די געסט האָבן געגאַפֿט און דער אַלטער האָט זיך געשמאָלצן. אָבער ביַי בערישן האָט ער קיין מאָל נישט געקאָנט פֿויעלן, ער זאָל אַ זינג טאָן פֿאַר די געסט. כאָטש ווען קיין זיַיטיקע זענען נישט געווען, פֿלעגט דאָס ייִנגל פֿאַרהילכן די צימערן מיט זיַין זילבערנעם אַלט, און נאָכמאַכן דעם שטאָט-חזן מיט אַלע שטיקלעך. קיין צו-לעכעיסניק איז בערל נישט געווען. ער האָט אָבער נישט געקאָנט לייַדן ווען מען באַפֿעלט אים. און דער טאַטע האָט נישט געקאָנט אַנדערש ווי באַפֿעלן.

– פֿון איַיזן זאָלסטו זיַין, הערסט? וועל איך דיך צעברעכן.

מיט וואָס האָט בעריש געענטפֿערט אויף דעם אַלטנס וואָרענונג? ער איז אַנטלאָפֿן פֿון דער היים. פֿון פֿערצן יאָר אָן האָבן זיך אָנגעהויבן זיַינע גילגולים.

פֿון אַ ייִנגל ביַי אַ מינסקער שלאָסער – ביז דעם פֿאַרשיקטן רעוואָלוציאָנער בערל פּאָדלאַסקי.

דער דאַרער ברודער – דער בעל-חשבון – האָט שוין לאַנג נישט געלעבט. דער אַלטער אַליין איז פּאַראַליזירט געוואָרן און אין שרעק פֿאַר דער שלעכטער עלטער און אין מורא, אַז זיַין פֿאַרמעגן זאָל נישט פֿאַרפֿרעמדט ווערן, האָט ער שלום געמאַכט מיט זיַין ווידערשפּעניקן זון.

– נו – איצט וועלן מיר זען ווי דו וועסט פֿירן – האָט ער שווער אַרויסגעשטאַמלט מיט זיַין געליימטער צונג און געפּרוּווט דערביַי אַ בייזן שמייכל טאָן. איז איין האַלבער פּנים פֿאַרבליבן שטיַיף און קאַלט צו דעם ענין, דאָס אַנדערע האַלבע פּנים האָט זיך צעוויינט. ער האָט זיך פֿאַרשפּאַרט אין זיַין גרויסן הויז הינטער דער בריק אין ליאַסאָווע, כּדי מער שוין פֿון דאָרט נישט אַרויסצוקריכן. און בערל האָט זיך באַזעצט אין ריזיקן ווילדן מאַיאָנטעק, אין די זומפּן ביַי דער מיל. די הוטע ביַי דער סאָטשי (וויַיסער זאַמד געווען) און דאָס ניַישטעטל, ווי אויך די דריַי ניַיע דערפֿער אויפֿן אָרט פֿון די אויסגעטריקנטע זומפּן – דאָס איז שוין געווען בערלס אייגענער אויפֿטו. אָבער די ערשטע פּאָר יאָר פֿון זיַין אַרבעט זענען געווען די שווערסטע פֿאַר אים. אים האָט געטראָפֿן אַ שווערער קלאַפּ פֿון דער זיַיט, ווו ער האָט זיך אַמווייניקסטן געריכט.

לויטן מינהג פֿון די פּאָדלאַסקיס האָט בערל חתונה געהאַט מיט אַ קרובֿה. דער אַלטער האָט נאָך צוגעיִילט די חתונה, כּדי דעם זון צוצובינדן צו דער היים. פֿון דעם זונס פּלענער האָט דער אַלטער קיין אַנונג נישט געהאַט. און אַז דער זון האָט אַרויסגעזאָגט זײַן פֿאַרלאַנג חתונה צו האָבן – איס דאָך מה טובֿ. ווערט ער דאָך אַ געזעצטער מענטש.

פֿאַרוואָס האָט בערל נאָכגעטאָן דעם משונהדיקן מינהג פֿון די אַלע פּאָדלאַסקיס און גענומען פֿאַר אַ ווײַב אַ ווײַטע קוזינע? ס'איז שוין, ווײַסט אויס, געווען בײַ זיי אין בלוט. פֿון דער פֿרעמד האָבן זיי נישט געקאָנט זיך צוקלײַבן קיין ווײַבער. און געקענט האָט ער דאָס מיידל נאָך פֿון קינדווײַז. אמת, דאָס איז שוין נישט געווען די קליינע שוואַרץ-חנעוודיקע בערטע מיט די צעפּלעך, נאָר אַ דערוואַקסענער, זעלבשטענדיקער מענטש, אַ פֿרוי מיט העכערער בילדונג, אַ באַקטעריאָלאָג אין פּענסנע און מיט צוגעפֿגוואַקסענע ברעמען. אָבער בערלען איז געפֿעלן געוואָרן דווקא דער ערנסט אירער, דער קנאַפּער שמייכל בײַ די פֿריילעכסטע שמועסן, די אומאָפּהענגיקע מאַניר צו פֿאַרריכטן די פּענסנע, ווען זיי האַלטן בײַם אַראָפּגליטשן זיך, און דאָס גאַנצע פּנים אירס, גרויס און פֿײַן געשניצט, מיט דעם קאַלטבלוט פֿון אַ העלדישן סאָלדאַט אויפֿן פֿראָנט, האָט די דאָזיקע בערטע דורכגעמאַכט אַ שווערע כאָלערע-קאַמפּאַניע אין די ווײַטע רוסישע געגנטן. מיט אַזאַ פֿרוי קאָן מען זיך אַוועקלאָזן אויסטריקענען זומפּן און אײַנפֿירן אַ גרויסע קאָלעקטיווע לאַנדווירטשאַפֿט. בערל האָט קיין טעות נישט געהאַט. זײַן פֿרוי האָט ווי געהעריק אָפּגעשאַצט זײַנע פּלענער. אַ גוט, חבֿריש לעבן האָט זיך אָנגעפֿעדעמט בײַ זיי, אָבער דאָס אומגליק איז געקומען אומגעריכט. אין דאָרף איז בערטע אַראָפּגעקומען שוין אויף דער צײַט. און אין גיכן האָט זי געבוירן אַ קינד. אָט דאָס ערשטע קינד זייערס האָט אַרײַנגעטריבן בערלען אין פֿאַרצווייפֿלונג. ס'איז אים אַנטקעגן געקומען די גאַנצע שדים-לעגענדע פֿון זייער משפּחה. דאָס קינד איז געווען נישט נאָר מיִאוס – עס האָט אַרויסגעוויזן בולטע סימנים פֿון אידיִאָטיזם. אין קיין לעגענדעס האָט אָבער בערל נישט געגלויבט. די אַלע פּאָדלאַסקיס, וועלכער ער האָט געקענט, זענען געווען שיין אָדער מיִאוס, אָבער קערפּערלעך און גײַסטיק געזונטע, פֿעיִקע מענטשן. אפֿילו דער פֿאַרשטאָרבענער ברודער מיט די לאַנגע, אויסגעצויגענע ביינער איז געווען אַ געניאַלער בעל-חשבון.

נו יאָ, אָבער דער ברודער האָט געהאַט אויסגעטריקנטע ביינער. און דער פֿאָטער איז געווען אַ פּאַראַליטיקער. און בערלען איז באַפֿאַלן אַ מוראדיקער חשד, אַז אין זײַנע אָדערן פֿליסט קראַנק בלוט, אַז ער קאָן ווערן אַ פֿאָטער בלויז פֿון אידיִאָטן און קאַליקעס.

דאַרף מען, הייסט עס, איבערשנײַדן דעם וועג און וואָס גיכער – אַלץ זיכערער. ווי אַזוי? אויפֿשנײַדן זיך די אָדערן, אָדער אַרײַנשיסן זיך אין מויל –

אַלץ איינס. דער געדאַנק וועגן נעמען זיך דאָס לעבן איז אים נאָכגעגאַנגען ווי אַ שאָטן. ער האָט אָנגעהויבן אויסבאַהאַלטן פֿון זיך שטריק, מעסערס, דעם רעוואָלווער. ער האָט דאָך ליב געהאַט דאָס לעבן און געקאָנט לעבן. ער האָט ליב געהאַט צו אַרבעטן און איז געשטאַנען בײַ דער שוועל פֿון אַ גרויסער, שיינער אַרבעט. נישט שוין זשע איז קיין אַנדער אויסוועג נישטאָ?

אָבער אַ טאַטע פֿון אַ אידיאָט? גוט, זאָל זײַן ער וועט מער שוין קיין קינדער נישט האָבן. אָבער ער האָט דאָך שוין! און אין אַ פֿינצטערן געוויטער-אָוונט איז ער געקומען צו אַ פֿינצטערן באַשלוס.

בערטע האָט זיך אויפֿגעכאַפּט, ווי פֿון אַ שטויס אין האַרצן. זי האָט דערזען בערלען און אַרויסגעלאָזט אַ ווילדן געשריי. ער איז געשטאַנען פֿאַר דעם קינדס וויגעלע:

– וואָס שרײַסטו, בערטע? ס׳איז דאָך נאָך קיין זאַך נישט געשען?

עס איז אָבער זייער פֿיל געשען. פֿאַר אַ האַלב יאָר צײַט איז ער צום ערשטן מאָל געשטאַנען פֿאַר זײַן קינדס וויגעלע. ער האָט די גאַנצע צײַט אויסגעמיטן צו קוקן אויף דעם. ער האָט אפֿילו נישט געקאָנט הערן ווי דאָס קינד שרײַט. אים האָט זיך דאַן אויסגעוויזן, אַז דאָס שרײַט פֿון קבֿר דער טאַטע דער פּאַראַליטיקער. ער האָט זיך אפֿילו אָפּגעווינט צו רעדן מיט זײַן ווײַב, זינט דאָס אומגליק איז געשען. און פּלוצלונג – בערל נעבן קינד.

זי איז שוין געשטאַנען אין איין העמד נעבן דעם וויגעלע.

– וואָס טוסטו דאָ, בערל?

– איך טראַכט. איך שטיי און איך טראַכט, בערטע. אַזאַ קינד טאָר מען נישט לאָזן לעבן. ס׳איז אַ פֿאַרברעך!

– זי האָט געקוקט אויף אים מיט אירע דערשראָקענע, קירצזיכטיקע אויגן, באַשיצנדיק דאָס וויגעלע.

– אַזוי רעדט אַ טאַטע?

– יאָ, ס׳איז מײַן זון. מײַן ערשטער זון. און איך זאָג דיר, בערטע, אַז ס׳איז גלײַכער, ער זאָל נישט לעבן.

– אָבער ס׳איז מײַנס, מײַנס!

פֿון איר געשריי האָט דאָס קינד זיך אויפֿגעכאַפּט און זיך צעוויינט, נעבעכדיק און קעציש.

בערל האָט זיך פֿאַרשטעלט די אויערן און איז אַרויסגעלאָפֿן. דעם קינדס געשריי האָט געשטעקט אין די אויערן. אויף דער וועלט האָט דאַן געשפּילט דאָס געוויטער. דער רעגן האָט געררוישט. פֿון יעדן דונער האָט זיך בערלען געדאַכט, אַז דאָס הויז, מיט אים אין איינעם, פֿאַלט אין אַ פֿינצטערן תּהום אַרײַן. פֿון יעדן בליץ איז דער תּהום געוואָרן באַלויכטן ביז אין ווײַטסטן ווינקעלע. די בליצן האָבן באַלויכטן דעם תּהום פֿון זײַן געמיט. אַ סך זאַכן זענען אים קלאָר געוואָרן. עס איז נישט נאָר זײַן קינד, עס איז אויך אירס. ס׳איז נישט נאָר זײַנע אַחריות – אויך אירע. זי וועט נישט לאָזן דאָס קינד אומברענגען. ער וועט נישט וועלן – עס זאָל בלײַבן לעבן. זייער צוזאַמענלעבן איז צעריסן, צעריסן אויף אייביק. אויב זי וויל – זאָל זי טראָגן די אַחריות.

– טו, בערטע, ווי דו פֿאַרשטייסט.

און בערטע איז אַוועקגעפֿאָרן מיטן קינד קיין אויסלאַנד. געהייסן האָט עס, אַז זי פֿאָרט זיך אַן עצה האַלטן מיט פּראָפֿעסאָרן. אָבער אין אויסלאַנד איז זי שוין געבליבן. בערל האָט פֿאַרקויפֿט דאָס גרויסע הויז וואָס איז פֿאַרבליבן פֿון פֿאָטער אין ליאָסאָווע און דאָס געלט פֿאַרזיכערט אין אַן אויסלענדישן באַנק אויף בערטעס נאָמען.

ערשט איצט האָט ער זיך אויפֿגעכאַפּט ווי פֿון אַ שווערן שלאָף און מיט נײַער עקשנות זיך אַרײַנגעוואָרפֿן אין דער אַרבעט. ער איז פֿאַרבליבן דער אייגענער בערל, וואָס געווען, מיט אַ ליבע צום לעבנס טאָג-טעגלעכע פֿריידן און זאָרג, אָבער מיט איין קליינער ענדערונג.

בערל האָט פֿאַרגעסן ווי מען לאַכט צווישן מענטשן מיט אַ פֿולן מויל.

ווי ער וואָלט איבערגענומען בערטעס אײַנגעהאַלטענעם, קנאַפּן שמייכל.

פֿון _שטאַרקע און שוואַכע_ קאַפּיטל 11.

באַאַרבעט און צוגעגרייט פֿון לאה קריקון, לעאָנאַרד פּראַגער, נח מילער און רפֿאל פֿינקל.